

Universalism and Aesthetic Judgment ความคิดแบบสากลนิยม กับการตัดสินเชิงสุนทรียภาพ

ใน Fine Art เล่มที่แล้ว เราได้พูดคุยกันถึงเรื่องราวเกี่ยวกับการตัดสินเชิงสุนทรียภาพ ในแบบที่เรียกว่า Aesthetic Relativism หรือการตัดสินเชิงสุนทรียภาพแบบสัมพัทธ์นิยม ซึ่งมองว่าการตัดสินเชิงสุนทรียภาพไม่ว่าจะเป็นงานศิลปะหรือความงาม ล้วนเป็นสิ่งที่อิงกับบริบทเฉพาะต่างๆ ณ ขณะที่ทำการตัดสิน เช่น ตัวผู้ตัดสิน วัฒนธรรม ช่วงเวลา และความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นๆ อีกไม่อาจประมาณนับ ดังนั้นมันจึงเป็นไปได้ที่จะมีเกณฑ์การตัดสินเพียงเกณฑ์เดียว แต่สำหรับเล่มนี้เราจะชวนพูดคุยถึงทฤษฎีหนึ่งที่สำคัญยิ่งและเห็นในด้านที่ขัดแย้งกับกลุ่มสัมพัทธ์นิยม นั่นก็คือความคิดแบบสากลนิยม (Universalism) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มองว่าการตัดสินเชิงสุนทรียภาพนั้นมีโครงสร้างเป็นสากลค่ะ

งานจิตรกรรมพุทกันจีน เน้นร่องรอยฝีแปรงให้มีความรู้สึกเหมือนจริง

Relativism กับ Universalism หรือสัมพัทธ์นิยมกับสากลนิยมนั้น

เป็นคู่ตรงข้ามที่อยู่คู่กันมานาน เช่นเดียวกับที่มีบวกก็ต้องมีลบ มีขาวก็ต้องมีดำกระนั้น ในทางทฤษฎีแล้วความคิดทั้งสองแบบ แท้จริงแล้วก็คือการแบ่งประเภทของแนวคิดต่างๆ อย่างกว้างๆ โดยอาศัยทำหที่มีต่อสิ่งที่เรียกว่า “ความจริง” (truth) ที่แนวคิดเหล่านั้นมีร่วมกัน แม้ในรายละเอียดแล้วจะมีความแตกต่างกันมากมายเท่าใดก็ตาม

จึงมักจะพบว่า มีนักปรัชญาที่จัดอยู่ในแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีความหลากหลายตั้งแต่ยุคสมัย หลักความคิด หรือเชื้อชาติ เช่นเราอาจจะกล่าวว่า “เพลโต” บรมครูแห่งหลักปรัชญาเก่า นักปรัชญากรีกเรื่องนามอย่าง “เพลโต” หรือ “อิมมานูเอล คานท์” นักปรัชญาสมัยใหม่ชาวเยอรมันนั้น สามารถจัดว่ามีแนวคิดเข้าข่ายแบบสากลนิยม ด้วยเห็นว่า “ความเป็นสากล” (universality) คือคุณลักษณะของสิ่งที่เป็นความจริงในธรรมชาติของท่าน แม้ในรายละเอียดแล้ว “ตัว” ของเพลโต “แบบ” (Form) ของเพลโต กับ “ปรากฏการณ์” (Noumena: สิ่งในตัวเอง หรือภาวะที่อยู่เบื้องหลังสิ่งปรากฏ คงอยู่ด้วยตัวเอง เป็นสิ่งที่ค้านที่ยืนยันว่ามีอยู่แต่รับรู้ไม่ได้ด้วยวิธีที่จำกัดในโลกแห่งประสบการณ์) ของคานท์จะต่างกันอย่างมากก็ตาม

Universalism หรือสากลนิยมมองว่า “ความจริง” นั้นมีอยู่โดยตัวเองและเป็นสากล เช่นเดียวกับความถูกต้อง (right) การตัดสินคุณค่าจึงมีลักษณะภาววิสัย (objective) ทฤษฎีนี้สามารถกล่าวถึงได้ในมุมมองต่างๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งการเมืองการปกครอง, หลักอภิปรัชญา, ทฤษฎีความรู้, ตรรกศาสตร์, จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์

ในแง่ของทฤษฎีการเมือง หมายถึง หลักการใช้ในการปกครองรัฐ เช่น การประกาศสิทธิโดยชอบธรรมของมนุษย์และประชาชน ในปี ค.ศ.

1789 หรือการประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ ในวันที่ 10 ธันวาคม ปี ค.ศ. 1948 ต่างได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์อันเป็นสิ่งสากล ซึ่งเฟื่องฟูอยู่ในยุครู้แจ้ง (Enlightenment) ของโลกตะวันตก

ในแง่ภิปรัชญา (Metaphysics) “ความจริง” (truth) เป็นสิ่งสากลที่มีอยู่ และมีความแน่นอนในกาล (time) และเทศ (space) มีค่ามากมายที่ใช้อธิบายความจริงสากลอันนี้ เช่น เทียงแท้ (eternal), สัมบูรณ์ (absolute), ถูกต้อง (valid) ในบางครั้งความเป็นสากลถูกรับรู้ได้ผ่านสิ่งเฉพาะต่างๆ ที่อยู่ในชนิด ประเภท หรือความสัมพันธ์อันหนึ่ง อย่างประเภทของแมว (cathood), ความเป็นสีแดงหรือคุณสมบัติของสีแดง (redness) และการอยู่ในสถานะความสัมพันธ์แบบหนึ่ง (betweeness) ดังนั้นแมวแต่ละตัว วัตถุที่มีสีแดงต่างๆ และวัตถุที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวัตถุอื่นๆ ในแบบใดแบบหนึ่ง ไม่ได้เป็นสิ่งสากล หากแต่สิ่งเฉพาะทั้งหมดที่กล่าวมานี้มีลักษณะที่เป็นสากลบางอย่างอยู่ในตัวมันและมีอยู่ร่วมกัน

ยกตัวอย่างเช่น แนวคิดสัจนิยมแบบเพลโต (Platonic realism) ถือว่าความเป็นสากลนั้นสัมพันธ์กับประโยคหรือคำที่มีลักษณะนามธรรม ไม่แสดงถึงวัตถุที่มีอยู่ทางกายภาพ เช่นคำว่า “ความเป็นแมว” หรือ “ความเป็นสีแดง” ในทางตรงข้ามสิ่งเฉพาะที่ไม่เป็นสากลต่างๆ จะถูกกล่าวถึงโดยใช้ชื่อเฉพาะ (proper names) หรือการบ่งชี้ถึงวัตถุทางกายภาพ เช่น “คุณทองแดง” หรือ “เจ้านิสาวที่วางอยู่บนโต๊ะริมหน้าต่าง” เป็นต้น

ในฝั่งตะวันออก หลักความจริงอันอยู่เหนือมายของโลกแห่งผัสสะในหลักปรัชญาฮินดู ท่านกล่าวว่าคือ “ชีวาตมัน” และ “อาตมัน” ดังนี้:

ชีวาตมันนี้ ไม่ถูกตัด ไม่ถูกเผา ทำให้เปียกไม่ได้ ทำให้แห้งไม่ได้ เทียงแท้ ปรากฏทั่วไป มันคง ไม่หวั่นไหว และยั่งยืน

อาตมันนี้ ท่านกล่าวว่า ไม่มีความปรากฏ เป็นอจินไตย ไม่มีวิการ (ไม่เปลี่ยนแปลง)... คัมภีร์ภควัทคีตา อธิบายที่สอง โศลกที่ 24 และ 25

ส่วน “เตา” ของเหลาจื๊อ ก็เป็นความจริงแท้ มีลักษณะที่เป็นสากล เป็นภาวะอันสูงเยี่ยมและเป็นบ่อเกิดของทุกสิ่งดังตั้งมารดา แต่แม่เหลาจื๊อเองก็ยอมรับว่าไม่อาจอธิบายถึงเตาหรือความจริงสูงสุดนี้ด้วยถ้อยคำภาษาให้ครบถ้วนเหมาะสมได้ เหลาจื๊อได้อธิบายถึงเตาในคัมภีร์เตาเต็กเก็งด้วยวิธีเปรียบเปรยและยกตัวอย่างเท่านั้น แม้กระนั้น ก็กล่าวได้ว่า “เตา” คือความจริงที่เป็นสากล:

ก่อนการดำรงอยู่ของฟ้าและดิน มีบางสิ่งบางอย่างมืดมัวเคลือบคลุม ลึบมันโดดเดี่ยว อยู่เพียงลำพังไม่แปรเปลี่ยน เป็นอมตะหมุนเวียน ไม่หยุดยั้ง มีค่าควรแก่การเป็นมารดาของสรรพสิ่ง ราชเจ้าไม่ทราบชื่อของสิ่งนั้น แต่ถ้าถูกบังคับให้เรียกก็จะเรียกว่า “เตา” คัมภีร์เตาเต็กเก็ง บทที่ 25

แม่เหลาจื๊อจะไม่เห็นว่าภาษาสามารถถ่ายทอดถึงสิ่งที่ เป็นสากลได้ แต่ทางตรรกศาสตร์ ภาษาที่เป็นสากล มีความเป็นไปได้ เช่น ประพจน์จะถูกยอมรับ ความเป็นสากลของมันก็ต่อเมื่อมันเป็นจริงในทุกบริบทอย่างปราศจากข้อขัดแย้งโดยสิ้นเชิง ซึ่งประพจน์ชนิดนี้จึงจะเป็นประพจน์ที่สามารถทำให้เป็นสากลได้ (universalizable) ที่เรียกว่าประพจน์สากล (universal proposition) เช่น “มนุษย์ทุกคนต้องตาย” เป็นต้น

และในทางจริยศาสตร์ เกณฑ์ในการตัดสินทางจริยธรรมที่เป็นแบบสากล นิยมมองว่ามีแบบแผนของ “ความดี” ที่เป็นมาตรฐานในการตัดสินคุณค่าของการกระทำ และเราอาจสร้างวิถีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความดีนั้น สร้างกฎเกณฑ์หรือกฎหมายที่เชื่อว่าจะทำให้สังคมเกิดความยุติธรรมและสงบร่มเย็นได้

สำหรับความคิดแบบสากลนิยมกับการตัดสินเชิงสุนทรียภาพ เชื่อมโยงมาจากฐานคิดทางปรัชญานั้นเอง กล่าวคือ หากความจริงสูงสุดมีลักษณะที่เป็นสากลแล้ว คุณค่าจึงถูกผูกมัด จึงควรมีเกณฑ์ที่แน่นอนอย่างใดอย่างหนึ่ง และเกณฑ์นั้นจะต้องมีลักษณะเป็นสากล สามารถใช้ตัดสินคุณค่าของสิ่งต่างๆ ได้โดยทั่วไป อาทิ เกณฑ์การตัดสินงานศิลปะ ซึ่งมีผู้คิดทฤษฎีว่าด้วยการตัดสินคุณค่าของงานศิลปะขึ้นมามากมาย แต่ละทฤษฎีต่างยกข้ออ้างและเหตุผลต่างๆ เพื่อสร้างทฤษฎีที่มีความสมบูรณ์และถูกต้องที่สุด

ยกตัวอย่างทฤษฎีศิลปะที่คลาสสิกที่สุดสามทฤษฎีได้แก่ ทฤษฎีการเลียนแบบ, ทฤษฎีรูปแบบ และทฤษฎีการแสดงออก

ทฤษฎีการเลียนแบบ (Theory of Representation) ซึ่งมองว่าศิลปะเป็นสิ่งที่ลอกเลียนความจริง ที่จริงยิ่งกว่าตัวเอง ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นธรรมชาติหรือโลกแห่งแบบที่อยู่เหนือไปกว่าประสบการณ์มนุษย์ ดังนั้น เกณฑ์การตัดสินศิลปะว่าจะมีคุณค่าหรือไม่ มากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นกับประสิทธิภาพในการจำลองแบบหรือถ่ายทอดความจริงของผลงานชิ้นนั้น

ทฤษฎีรูปแบบหรือแบบแผนนิยม (Theory of Form, Formalism) ด้วยศิลปะคือแบบแผนหรือโครงสร้างในตัวเอง (internal identity) คุณค่าทางสุนทรียภาพของงานศิลปะ จึงขึ้นกับแบบแผนของตัวศิลปะนั้น ดังที่คลีเมนต์ กรีนเบิร์ก (Clement Greenberg) นักวิจารณ์ศิลปะชาวอเมริกัน ให้ทรรศนะไว้ว่างานศิลปะที่มีลักษณะนามธรรมเป็นงานศิลปะที่บริสุทธิ์ที่สุด

ทฤษฎีการแสดงออก (Theory of Expression, Expressionism) ได้นิยามว่าศิลปะคือการแสดงออกซึ่งอารมณ์ความรู้สึกแบบอัตวิสัย เกณฑ์การตัดสินจึงอยู่ที่การถ่ายทอดการแสดงออกอารมณ์ความรู้สึกของศิลปิน จากผลงานศิลปะสู่ผู้ชม

ที่กล่าวมาโดยคร่าวๆ ทฤษฎีใดมีค่าจำกัดความหรือความหมายว่าศิลปะเป็นอย่างไร การตัดสินคุณค่าก็ย่อมจะสอดคล้องไปตามค่านิยามอันนั้น อย่างไรก็ตาม ในทรรศนะของผู้เขียน ทฤษฎีต่างๆ ล้วนอยู่ภายใต้ลักษณะแบบสากลนิยมทั้งสิ้น ด้วยความคาดหวังจะค้นพบเกณฑ์อันเป็นสากล และพยายามสร้างทฤษฎีที่ถูกต้องที่สุด ไม่ว่าจะเป็นสากลนิยมแบบจัดคือเชื่อมั่นอย่างเต็มที่เกณฑ์การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียภาพที่ตายตัวลงไปอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือแบบที่มีความยืดหยุ่นมากกว่าคือมีลักษณะแบบสากลนิยมในบางแง่มุม หากยังยอมรับความแตกต่างหลากหลายอยู่

ตัวอย่างนักปรัชญาที่ใช้หลักการตัดสินคุณค่าแบบสากลนิยมที่สำคัญผู้หนึ่งได้แก่ก้านท์ผู้ซึ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้นมาในวงการปรัชญาตะวันตก เขาได้ประณามประณอมข้อถกเถียงระหว่างสองแนวคิดสำคัญในยุคนั้น (คริสต์ศตวรรษ ที่ 16-17) คือ แนวคิดแบบเหตุผลนิยม (Rationalism) และประสบการณ์นิยม (Empiricism) ฝ่ายแรกยกให้การตัดสินคุณค่าเป็นเรื่องของศักยภาพของการคิดวิเคราะห์ เป็นเรื่องของเหตุผล ไม่เกี่ยวข้องกับโลกภายนอก ในขณะที่ฝ่ายหลังแย้งว่าความรู้ทั้งหมดของมนุษย์มาจากประสบการณ์จากโลกภายนอก การตัดสินคุณค่าทางสุนทรียภาพจึงอิงกับประสบการณ์ของแต่ละคนและมีลักษณะเป็นการสังเคราะห์

ภาพจิตรกรรมแบบนามธรรม โดย Curtis Verdun
ลักษณะศิลปะในแนว Expressionism
ที่มา <http://www.galerieverdun.com>

อนุสาวรีย์จักรพรรดิโรมัน Marcus Aurelius
หนึ่งในงานแบบคลาสสิก ตะวันตก

คำถามที่ไม่ได้กล่าวถึงความเป็นจริงแบบภววิสัยหรือสิ่งทั้งหลายที่มีคุณสมบัติเหล่านี้อยู่ในตัวเอง หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้พิสูจน์ให้เห็นถึง เขาเพียงแต่กล่าวว่า ความรู้เกี่ยวกับโลกภายนอกแบบภววิสัยย่อมเป็นไปได้ ถ้าวัตถุที่รับรู้นั้นมีรูปแบบที่อาจล่วงรู้ได้บางอย่าง การมีความรู้ที่สอดคล้องกับโลกภายนอกนั้นจำเป็นต้องอาศัยความคิดและการจัดระบบของการเข้าใจภายในจิตเรา ความรู้ทั้งหมดของมนุษย์จึงต้องอาศัยทั้งการวิเคราะห์และสังเคราะห์ อาศัยทั้งการคิดและการมีประสบการณ์จากโลกภายนอก

คำถามที่เขียนหนังสือสำคัญขึ้นมาเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับการตัดสินคุณค่าโดยเฉพาะ ชื่อว่า "บทวิจารณ์ว่าด้วยการตัดสิน" (Critique of Judgment, 1790) ซึ่งเสนอปัญหาว่าด้วยการตัดสินทั้งในเชิงสุนทรียภาพและศีลธรรม ที่เชื่อมโยงทั้งความเข้าใจและเหตุผลของมนุษย์ และสอดคล้องกับทฤษฎีที่เขาเสนอในหนังสือสำคัญสองเล่มก่อนหน้านี้ (บทวิจารณ์ว่าด้วยเหตุผลบริสุทธิ์ (Critique of Pure Reason, 1781) และบทวิจารณ์ว่าด้วยเหตุผลเชิงปฏิบัติ (Critique of Practical Reason, 1788))

ความเป็นสากลและเป็นภววิสัยในการตัดสินเชิงสุนทรียภาพของคำถาม อยู่ภายใต้โครงสร้างทางจิตซึ่งเขาเรียกว่าเงื่อนไขที่มีอยู่ก่อนประสบการณ์ (a priori conditions) กล่าวคือมนุษย์มีศักยภาพของจิตในการรับรู้โลกภายนอกอยู่สองประการ คือ ประสาทสัมผัส (sensitivity) และความเข้าใจ (understanding) อันเป็นโครงสร้างสากลที่มนุษย์ (ปกติ) ทุกคนมีเหมือนกัน จิตมนุษย์จึงมีโครงสร้างที่เป็นสากล ในบางครั้งคำถามเรียกว่า "common sense"

การตัดสินความงามเกิดจากการรับรู้ข้อมูลดิบจากโลกภายนอกผ่านทางประสาทสัมผัสและนำมาสังเคราะห์ด้วยการบวนการความเข้าใจ ซึ่งในขั้นนี้เองที่ก่อให้เกิดการตัดสินขึ้น คำถามที่ว่าจิตมนุษย์เป็นสากล มีโครงสร้างในการรับรู้เช่นเดียวกัน แต่การสังเคราะห์ข้อมูลหรือขั้นตอนที่ก่อให้เกิดการตัดสินนั้นทำให้ผลของการตัดสินอาจมีความแตกต่างกัน เนื่องจากการสังเคราะห์ต้องอาศัยข้อมูลจากประสบการณ์ ซึ่งมนุษย์มีไม่เท่ากันนั่นเอง ดังนั้นสำหรับคำถามแล้ว "ความงามอยู่ที่ตาของผู้มอง" ค่ะ แต่บังเอิญว่า "ตา" ทุกๆคู่ในโลกมีโครงสร้างเหมือนกันนั่นเอง

แม้นักคิดกลุ่มสัมพัทธนิยมปฏิเสธการมีความจริงที่เป็นสากล แต่ก็ยอมรับว่า สากลนิยม ก็ถูกต้องและอาจถือว่าเป็นความจริงได้ในแง่หนึ่ง (หากยึดมั่นกับหลักสัมพัทธนิยมที่สามารถมีคำอธิบายความจริงได้อย่างหลากหลาย) และอยู่ในกลุ่มความรู้ในที่เป็นไปได้กลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นสากลที่อาจถูกต้องในหลักคณิตศาสตร์ ดูจะไม่ค่อยมีข้อขัดแย้งเกี่ยวกับความจริงอันเป็นสากลของคณิตศาสตร์สักเท่าใด แต่นักคิดสัมพัทธนิยมก็ยังไม่อาจยอมรับการมีเกณฑ์มาตรฐานทางศีลธรรมเพียงเกณฑ์เดียว หรือคุณค่าทางศีลธรรมที่เป็นสากลได้

ปัญหาอีกประการสำหรับสากลนิยมคือคำอธิบายธรรมชาติของความเป็นสากลในอภิปรายเช่น ความเป็นแฉกนั้น เป็นสิ่งที่มีจริงหรือไม่ ไม่อาจรู้ได้ ในส่วนนี้จึงจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับปัญหาที่มีอยู่ในการใช้ภาษา และความซับซ้อนในความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับทฤษฎีภววิทยา (ontological theory: ทฤษฎีที่ศึกษาปัญหาเรื่องความมีอยู่) ซึ่งยังคงถกเถียงกันมาจนถึงปัจจุบัน

หนังสืออ้างอิง:

พจนาน จันทรสันติ (แปลและเรียบเรียง), วิถีแห่งเต๋า, กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย,

2537.

แสง มนวิทูร (แปลและเรียบเรียง), ศรีมัททวาทคีตา ของกฤษณะ ไทวปายนวยาส, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระนครสวรรค์วรพินิต, 2479.

Goldblatt, David and Brown, Lee B. (Ed.), *Aesthetics: a reader in philosophy of the arts*, Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall, 1997.

Honderich, Ted (Ed.), *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford: Oxford University Press, 1995.